

عنوان پایان نامه: نگرشی بر شیوه های خانه سازی تهران عهد قاجار با تأکید بر

فضاهای ورودی

طرح مدیریتی:

جستاری در شیوه های معماری و فضاسازی ورودی خانه های تهران عهد قاجار و بررسی شاخصه ها و شناسایی سیر تحولی و تکوینی آنها در طول دوران مذکور، محتوای پژوهش حاضر را به خود اختصاص می دهد و هر آنچه که در تحلیل این روند، یاری رسان ما بوده، به عنوان بخشی از تحقیق، در بطن پایان نامه گنجانده شده است.

با توجه به اهمیت این موضوع در مباحث تاریخ معماری و شهرسازی تهران، تا کنون تحقیقات جامع و بسیار مفیدی در باب آن انجام پذیرفته است که از میان آنها می توان به کتاب بسیار ارزنده معماری در دارالخلافه ناصری به نگارش وحید قبادیان و فضاهای ورودی خانه های تهران قدیم از حسین سلطان زاده اشاره کرد؛ لیکن پژوهش فوق با نگاهی بر منابع پیشین، قصد آن دارد تا از منظر متفاوتی به بحث شیوه های خانه سازی و فضاسازی ورودی در تهران دوره قاجار بپردازد و از طریق بررسی متون و سفرنامه ها در کنار تحقیقات مشاهده ای و مقایسه ای میدانی، به معرفی و تحلیل انواع سبکهای رایج در معماری خانه ها و فضاهای ورودی پرداخته و بر مبنای آن، تفکیک سبکی خانه ها و ورودیها در محلات گوناگون تهران و تعیین تفاوتهای آنها از یکدیگر را امکان پذیر سازد.

برای انجام این تحقیق، ۲۶۰ خانه قدیمی موجود در محلات قاجار نشین تهران یعنی عودلاجان (در شمال شرقی)، چال میدان (در جنوب و جنوب شرقی)، بازار (در جنوب)، سنگلج (در غرب و جنوب غربی)، ارگ/دولت (در شمال) و همچنین مناطق شمالی شهر شناسایی و عکسبرداری گردید که از این میان، تعداد ۸۰ خانه - که به طور قطع متعلق به دوره قاجار بود - برای توصیف و تحلیل در پایان نامه در نظر گرفته شد؛ بدین ترتیب که از هریک محله های عودلاجان، چال میدان و سنگلج، تعداد ۲۰ خانه؛ از محله بازار، تعداد ۷ خانه؛ از محله ارگ/دولت، تعداد ۱۰ خانه و از محلات شمالی تهران، تعداد ۳ خانه انتخاب گردید که در این انتخاب نیز تنوع مکانی، محلی، سبکی و تا حد زیادی تنوع فضاهای ورودی مد نظر بوده است. از سوی دیگر، با نظر به اینکه در اکثر منابع، متون کهن و سفرنامه ها، موقعیت خانه ها - بسته به اینکه آن متن در کدام برهه زمانی از دوره قاجار نگاشته شده - با نامهای گوناگونی از میدانها و خیابانها و کوچه های قاجاری آمده است، در ابتدا، نام و موقعیت قرارگیری تمامی ۸۰ خانه، روی نقشه ۱۳۰۹ ه.ق مشخص و با توجه به تغییر نام این تقسیمات شهری در طول زمان، بر روی نقشه ۱۳۸۸ ه.ش معین گردیده تا انجام بررسیها با اطمینان بیشتری همراه باشد.

اسامی برخی از میدانها و خیابانهای قدیم تهران - از نام قاجاری تا نام امروزی شان - از این قرار است:

میدانها: سبزه میدان (میدان تخته پل - سبزی میدان - سبزه میدان)

میدان ارگ (میدان شاه - ارگ - توپخانه قدیم - باغ گلشن/باغ میدان - پانزده خرداد)

میدان بهارستان (جلوخان باغ نگارستان)

میدان اسب دوانی (میدان باغشاه - حر)

میدان مشق (میدان باغ ملی)

میدان اعدام (میدان پاقایق - محمدیه)

میدان توپخانه (میدان توپخانه جدید/ توپخانه مبارکه - مریضخانه - سپه - امام خمینی)

میدان حسن آباد (چهارراه هشت گنبد - میدان ۳۱ شهریور)

میدان گمرک (میدان رازی)

و خیابانها: خیابان ناصریه (شمس العماره - ناصر خسرو)

خیابان جلیل آباد (خیام)

خیابان جباخانه (تخته پل - جباخانه - بوذرجمهری - پانزده خرداد)

خیابان الماسیه (باب همایون)

خیابان گلوبندک (چهارراه گلوبندک)

خیابان مریضخانه (مشق - امیریه - مریضخانه - سپه - امام خمینی)

خیابان علاءالدوله (باغ ایلخانی/ امین السلطان - علاءالدوله - اروپاییان/ بلوار سفیران - دولت - فردوسی)

خیابان دروازه شمیران (چراغ گاز/ باغ سردار - چراغ برق - امیرکبیر)

خیابان لاله زار (باغ لاله زار - جناب فخرالدوله/ پاریس - دکتر تولوزان - لاله زار)

خیابان لختی (باغ وحش/ دروازه دولت - لختی - شیخ یا احیاءالملک - سعدی)

خیابان یوسف آباد (حافظ)

خیابان دوشان تپه (فرح آباد - نیروی هوایی و پیروزی)

خیابان بهارستان (باغ نظامیه/ دروازه شمیران - بهارستان)

خیابان ظل السلطان (ملت و اکباتان شمالی)؛ اکباتان جنوبی، خیابان باغ وحش نامیده می شد.

خیابان معاون السلطان (شهید دکتر دیالمه)

خیابان ظهیرالدوله (منوچهری)

خیابان برج نوش (سوم اسفند - سرگرد سخایی)

خیابان سیف الدوله (شغال آباد - سیف الدوله - شاه آباد - نادری - جمهوری)

خیابان فرمانفرما (شیخ هادی/ نصرت الدوله/ قوام الدوله - فرمانفرما - شاهپور - حنیف نژاد - وحدت اسلامی)

خیابان مولوی (اسماعیل بزاز/ جلوقبرستان/ باغ معیرالممالک/ دروازه گمرک - مولوی)

خیابان ری (دروازه دولاب/ حاجی ابوالفتح - ری)

خیابان قوام السلطنه (باغ امین السلطان - قوام السلطنه - مارشال استالین - سی تیر)

خیابان مهدی موش (ارامنه - مهدی موش/ مهدیخانی - فروزش)

خیابان آرامنه (بوعلی - فرهنگ)

خیابان عین الدوله (شمیران - عین الدوله - امین حضور / سادات - ایران)

خیابان باغ سپهسالار (سیف الملک - آقا وجیه یا سپهسالار - صف)

خیابان دروازه دوشان تپه (یخچال - فلاح - مجاهدین اسلام)

خیابان چرچیل (نوفل لوشاتو)

خیابان امیریه (باغ انگوری / باغ جنت - معزالسلطان - امیریه - پهلوی - ولیعصر)

خیابان سیروس (شهید مصطفی خمینی)

خیابان مختارالسلطنه (بخشی از خیابان دروازه قزوین - شهید علی اکبر بشیری)

خیابان مظفردولہ (سرپل امیربهادر - شیخ بهایی)

تهران بزرگ امروز، در آغاز، روستایی کوچک و بدون حصار - با نامهای ته ران، ته ری، تهرآن، کهران، طاهران یا طهران - و متشکل از ۱۲ محله - چون ساران، سرجنبک، عودلاجان، سنگلج و ... - بود که مردمی غارتگر و نیمه وحشی و خانه هایی سرداب شکل و زیرزمینی داشت. در بررسیهای میدانی صورت گرفته جهت این تحقیق، نگارنده در محله عودلاجان (محله مروی، کوچه مروی) به خانه ای برخورد نمود که تا حدی فرم خانه های زیرزمینی شکل را داشت؛ گرچه با الحاقاتی که در دوره های بعد روی آن صورت گرفته، به ظاهر خانه های سبک سنتی درآمده بود، اما درب ورودی خانه که دو پله پایین تر از سطح معبر قرار داشت؛ هشتی کوچک و تاریک آن؛ دالان L شکل خانه که ورودی بسیار کوتاه و باریکی داشت و مهمتر از همه، مکان قرارگیری خانه که در محدوده گود زنبورکخانه - یعنی یکی از حدودی که در منابع به عنوان محل خانه های زیرزمینی معرفی گشته - واقع شده بود، باور زیرزمینی بودن این خانه را تقویت می کرد و با توجه به تحقیقات انجام گرفته در محلات گوناگون، شاید بتوان گفت که این خانه، تنها خانه زیرزمینی باقی مانده در تهران است.

در دوره های ایلخانی و تیموری، تهران به دلیل آب و هوای مساعد و باغهای فراوانش مورد توجه ویژه قرار گرفت و در این زمان، دو گونه خانه در تهران ساخته می شد که یکی خانه های زیرزمینی و دیگری خانه هایی سنتی بر سطح زمین بود که متأسفانه از ویژگیهای معماری آنها، اطلاعات دقیقی در دست نیست. دوره صفویه نیز آغاز گسترش و اهمیت تهران است، زیرا در این دوران بود که حول شهر را حصار شاه طهماسبی کشیدند؛ ۱۱۴ برج و ۴ دروازه برای آن ساختند و خیابان چهار باغ و چنارستانی بزرگ در آن ایجاد کردند. تهران در این زمان دارای ۵ محله اصلی عودلاجان، چال میدان، بازار، سنگلج و ارگ بود و تمامی خانه های سنتی شهر - که به دلیل کشیدن حصار و امنیت ایجاد شده، به سطح زمین منتقل گشته بودند - در این محله ها یا در حواشی آنها قرار داشتند. اما پس از چندی، افغانها صفویان را شکست داده، در ارگ تهران جای گرفتند و جلوی ارگ، دروازه ای جدید ساختند که بدین ترتیب تعداد دروازه های شهر به ۵ عدد افزایش پیدا کرد. در دوران افشاریه و زندیه نیز تهران همچنان دارای ۵ محله اصلی بود و خانه های آن به شیوه ای سنتی - البته با تغییراتی جزئی در ظاهر و تزئینات - بنا می شد؛ تا اینکه در سال ۱۲۰۰ ه.ق تهران به دست سلسله قاجار، به عنوان پایتخت انتخاب گردید و بیش از هر زمانی وسعت و اهمیت یافت.

در دوران آقا محمدخان، فتحعلی شاه، محمدشاه و ابتدای سلطنت ناصرالدین شاه قاجار، شهر - در خارج از حصار شاه طهماسبی - به سمت شمال توسعه پیدا کرد و تعداد دروازه های شهر به ۶ عدد افزایش یافت؛ اما تهران همچنان دارای ۵ محله اصلی و بافتی سنتی - یعنی دربرگیرنده معابری ساده و کم عرض، گذرهایی طولی، کوچه هایی پیچ در پیچ و در نهایت، شکلی غیر هندسی و نامنظم بود. تمامی خانه ها نیز - چه خانه مردم عادی و چه خانه اشراف - همانند قبل، به شیوه ای سنتی و تنها در اطراف این معابر فرعی احداث می شد.

شاخصه های ورودی خانه های سبک سنتی عبارت بود از:

- . قرارگیری در نزدیکی یکی از گوشه های خانه
- . فضایی گشوده یا اختصاصی
- . رعایت سه اصل درونگرایی، سلسله مراتب و تقارن
- . پیشطاق جناغی، هلالی یا بیضی شکل
- . سکوه‌های کاربردی سنگی یا آجری
- . درگاه با نعل درگاه جناغی، هلالی، بیضی، نعلی یا تخت
- . درهای چوبی مستطیل شکل با اجزایی چون آستانه، کوبه، گلمیخ، چفت، کلون و گاهی روزن
- . کوبه هایی به اشکال گوناگون استوانه ای، دایره ای، بیضی، نعلی، به شکل دست، به شکل قلب یا به شکل سر شیر
- . گلمیخهای نیمکره ای، چندپر، شمسه ای، ستاره ای یا چند ضلعی
- . سردر ساده و یا طراحی شده با تزیینات کم مایه ای از آجرکاری، گچبری یا تلفیقی از آجر و کاشی
- . کتیبه کاشی یا مرمر سردر با شکلها و مضامین مختلف
- . بالاخانه ساده
- . هشتی ساده هشت ضلعی، شش ضلعی، چهارگوش، سه گوش یا به ندرت نیمدایره ای که معمولاً دارای سکو است.
- . و دالان خطی مستقیم، L شکل و یا مارپیچ.

- و ویژگیهای معماری داخلی این بناها عبارت بود از:
- . درونگرایی (محوریت حیاط)
- . یک طبقه بودن
- . دیوارهای بلند و ساده (بدون روزن و پنجره)
- . مصالحی از خشت، کاهگل یا آجر
- . بام مسطح
- . بخشهای بیرونی و اندرونی

- . حیاط بیرونی و حیاط اندرونی
- . حیاط نارنجستان (حیاط زمستانی)، حیاط مطبخ و حیاط خلوت
- . ایوان
- . تالار
- . ارسی
- . شاه نشین
- . دیوارهای اندود شده با گچ و گل سفید، به صورت ساده یا طراحی شده
- . تزییناتی چون گچبری، نقاشی و آینه کاری سنتی که نقطه اوج آن، در سقف تالار است.
- . بادگیر
- . حوضخانه
- . طاقچه و انواع آن چون رف، کته یا دولابچه
- . بخاری
- . اتاقهای یک در و دو پنجره، دو دری، سه دری، پنج دری یا هفت دری تفکیک نشده
- . پستو که همان انبار یا صندوقخانه است.
- . تختگاه (تختخانه)
- . و اتاق نوکرها و خدمه، آشپزخانه، آبدارخانه، قهوه خانه، شربتخانه، انبار، آب انبار، پاشیر، حمام و مستراح.

در اوایل حکومت ناصرالدین شاه، تهران همچنان دارای حصارى چند ضلعى، ۶ دروازه و ۵ محله بود، اما به تدریج اعیان و اشراف، باغها، عمارتها و خانه های بسیاری در خارج از حصار شهر (در جهت شمال) برای خود ساختند که به مرور زمان جمعیت افزایش یافت؛ در نتیجه، ناصرالدین شاه - به تقلید از الگوهای غربی - تصمیم به گسترش تهران گرفت و در سال ۱۲۸۴ ه.ق به دستور او، حصار شاه طهماسبی تخریب و به جای آن، حصارى هشت ضلعى با ۶ دروازه جدید - جمعاً ۱۲ دروازه - و ۵ محله تازه احداث (چون دولت، قاجاریه، محمدیه، قنات آباد و حسن آباد) - جمعاً ۱۰ محله - به وجود آمد. همزمان با این وقایع، گسترش ارتباط ایران و اروپا، سفرهای مکرر شاه به غرب، ورود اندیشه های مدرنیته و غیره نیز موجب تغییراتی در پوشش، آداب و رسوم، ... و معماری خانه های اعیان و اشراف و درباریان و خواص شد، به این ترتیب

که برخی از اجزاء، عناصر، نقوش و تزیینات معماری دوره رنسانس و تا حدی نئوکلاسیک غرب، در ساخت و ساز خانه های سنتی به کار گرفته شد و آنها را به خانه هایی با سبک تلفیقی تغییر داد.

شاخصه های ورودی خانه های سبک تلفیقی از این قرار بود:

. قرارگیری در حاشیه معابر فرعی یا معابر اصلی (کوچه های پهن)

. فضایی گشوده و گاه اختصاصی

. رعایت سه اصل درونگرایی، سلسله مراتب و تقارن

. پیشطاق که اغلب هلالی شکل است (گاهی بدون پیشطاق).

. سکوهای کاربردی یا تزیینی (گاه فاقد سکو)

. طاقنما

. ستون یا نیم ستونهای تزیینی

. درگاه

. در با اجزایی چون روزن و گاهی کوبه و کلون

. روزنهای مستطیلی یا بیضی شکل

. سردرهای ساده، هلالی یا سنتوری که معمولاً دارای تزیینات گچبری، کاشیکاری، آجرکاری و یا تلفیقی از آنهاست.

. کتیبه های کاشی یا مرمر با اشکال و مضامین گوناگون

. بالاخانه طراحی شده با ستون، طاقهای هلالی یا نرده های صراحی شکل

. هشتی که معمولاً پوشیده از تیرهای چوبی، یک لایه گچ یا ترکیبی از آجر و کاشی است (زمانی بدون هشتی).

. دالان (گاه بدون دالان)

. و راهرو.

و از ویژگیهای معماری داخلی بناهای فوق می توان به نکات زیر اشاره کرد:

. درونگرایی (محوریت حیاط)

. یک طبقه یا دو طبقه بودن

. دیوارهای آجری

. بام مسطح یا بام شیروانی

. بام شیروانی ساده یا سنتوری شکل

. کلاه فرنگی روی بام

. اتاقهای تفکیک نشده

. بالاخانه

. بخشهای اندرونی و بیرونی

. ایوان

. تالار

. شاه نشین با پنجره های ارسی

. دیوارهای گچ اندود رنگ آمیزی شده

. نقاشیها و تصاویری با مضامین اروپایی

. گچبریهای فراوان / بخاریهای گچبری شده

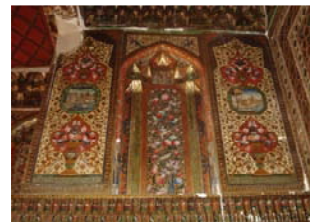
. به کارگیری مجسمه یا پیکره

. کاربرد ستون مخصوصاً ستونهای کرنتی و فرنگی

. پنجره هایی با طرحهای ساده، هلالی یا سنتوری

. بالکنهای پیش آمده به سوی حیاط

. و پلکان دو سویه ساده.

در اواخر دوره ناصرالدین شاه، برای بار دیگر، تغییراتی در بافت تهران پدید آمد، بدین صورت که بافت متراکم شهر خصوصاً در محله های شمالی و غربی، شکلی منظم به خود گرفت؛ کوچه ها سنگفرش شد؛ معابر قدیم شوسه شد و خیابانهای جدیدی به سبک خیابانهای نئوکلاسیک اروپا، در تهران احداث گردید که بر خلاف قبل، معابری عریض و مستقیم

محسوب می شد و رفت و آمد وسایل نقلیه عمومی در آنها باب بود. این تغییرات، دگرگونی‌هایی را نیز در ساختار خانه ها ایجاد کرد، به این ترتیب که شکل غیر هندسی قطعات زمین - در بافت سنتی - به شکلی هندسی تبدیل شد و این امر، تا حدی بر نحوه نورگیری خانه ها اثر گذاشت و موجب شد که پنجره ای از آنها به سمت معابر باز شود؛ همچنین به این خاطر که در بافت جدید، بیشتر خانه ها در کنار معابر اصلی قرار می گرفتند و بخشی از نور و منظر آنها از طریق خیابان تأمین می شد، نمای شاخص و طراحی شده ای برای آنها ایجاد کردند. این شیوه ساخت و ساز تجددگرایانه که به خانه های سبک اروپایی شهره بود، در اواخر دوره قاجار، وارد سبکهای معماری تهران شد و در کنار فضاهای سنتی و تلفیقی نشست.

در دوران حکومت مظفرالدین شاه، محمدعلی شاه و احمد شاه نیز تهران، پیوسته در جهت شمال گسترش پیدا کرد و بیلاقات اطراف، جزء حومه شهر شد؛ اما در این زمان نیز مانند گذشته، شهر از ۵ محله اصلی و تعدادی محله فرعی تشکیل می شد، با این تفاوت که ارگ، جای خود را به محله بزرگ دولت داده و به منطقه اروپایی نشین تهران تبدیل شده بود. بیشتر خانه هایی که در این سه دوره ساخته شده اند، به سبک اروپایی و به تقلید کامل از بناهای غربی هستند، به گونه ای که حتی خانه های سبک سنتی و تلفیقی این برهه نیز حال و هوایی اروپایی دارند.

شاخصه های ورودی خانه های سبک اروپایی از این قرار بود:

. قرارگیری در حاشیه معابر اصلی و گاه معابر فرعی

. قرارگیری در میان یکی از جبهه های اصلی بنا

. فضایی گشوده

. رعایت اصل برونگرایی و عدم رعایت اصل سلسله مراتب و گاه اصل تقارن

. درگاه

. درهای چوبی یا فلزی به شکلهای مختلف که اغلب دارای خورشیدی کله در و گاه روزن و پنجره است.

. روزنهای بیضی یا دایره ای شکل

. پنجره های رو به معبر با طرحهای هلالی، سنتوری یا تخت

. طاقنما

. ستون یا نیم ستونهای تزئینی

. حجمهای بیرون آمده

. و سردرهای ساده، هلالی یا سنتوری (گاهی بدون سردر).

و خصوصیات بارز معماری داخلی این بناها عبارت بود از:

. برونگرایی (محوریت راه پله)

. دو طبقه بودن

. دیوارهای آجری گاهاً کوتاه

. بام شیروانی ساده یا بام سنتوری

. کلاه فرنگی روی بام

. گاهی دارای بخشهای اندرونی و بیرونی

. سرسرای ورودی و پلکان - بزرگ و تشریفاتی - دو سویه

. به کارگیری ستونهای گچی یا سنگی

. به کارگیری مجسمه یا پیکره

. کاربرد اختصاصی اتاقها چون سالن، تالار پذیرایی، اتاق ناهارخوری، اتاق خواب، اتاق مطالعه، سرویس حمام و ...

. بخاریهای گچبری شده

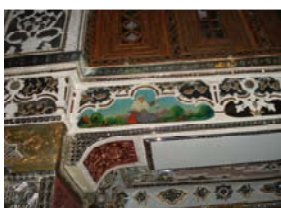
. پوشش اتاقها با رنگ یا کاغذهای دیواری

. نقاشیهای دیواری سبک اروپایی

. پنجره هایی با طاقهای هلالی یا سنتوری

. بالکن

. و نرده های صراحی شکل.

مطالب فوق الذکر در مورد ویژگیهای معماری و فضا سازی ورودی خانه های قاجاری تهران، شاخصه هایی کلی و در حقیقت، تمامی اجزاء، عناصر، ترکیبات و تزئیناتی بود که هر یک از انواع سبکها در مجموع می توانست داشته باشد؛ لذا وجود یا غنای جزییات هر سبکی ممکن بود خانه به خانه - در محله ای یکسان - و یا حتی محله به محله با یکدیگر متفاوت باشد، زیرا علاوه بر سنتها و ارزشها و فرهنگ حاکم بر جامعه که عامل مشترک همه آنها بود، موقعیت مکانی خانه، جایگاه اجتماعی و اقتصادی و چگونگی سلايق ساکنان آن نیز نقشی مهم را در معماری خانه ها ایفا می نمود. در این

بخش، شاخصه های هر یک از سبکهای فضاسازی، در محلات گوناگون تهران تحلیل و تا حدی تفاوت‌های آنها با یکدیگر آشکار می‌گردد:

در خانه های سنتی محله عودلاجان (که ۶ خانه از مجموع ۲۰ خانه را به خود اختصاص می‌دهد)، بیشتر پیشطاقها، جناغی و دارای دو سکو است و به ندرت در اطراف آن، طاقنمایی دیده می‌شود. سردر خانه ها اغلب ساده و کتیبه دار است. خانه ها نیز معمولاً دارای هشتی و دالان و در مواردی بسیار اندک، دارای دالان بدون هشتی هستند. پیشطاق خانه های سنتی محله چال میدان (۹ خانه از مجموع ۲۰ خانه)، بیشتر از نوع هلالی با دو سکو است. سردر نیز به شکلی هلالی و گاه دارای کتیبه است و در موارد معدودی در بالای سردر، بالاخانه به چشم می‌خورد. تمامی خانه ها دارای هشتی و دالان هستند.

در محله سنگلج، خانه های سنتی (۳ خانه از مجموع ۲۰ خانه)، پیشطاقی هلالی یا بیضی و همچنین سردری ساده یا نعلی به همراه کتیبه دارند. خانه ها معمولاً دارای هشتی و دالان و گاه هشتی بدون دالان یا دالانی تک هستند. خانه های سنتی محله بازار (۲ خانه از مجموع ۷ خانه) دارای پیشطاق جناغی، هلالی یا بدون پیشطاق، و سردری ساده گاه به همراه کتیبه است. همچنین ورودیها دارای هشتی و دالان و گاهی دالان بدون هشتی هستند.

در محله های دولت و شمال تهران نیز خانه سبک سنتی مشاهده نمی‌شود. از میان خانه های سبک تلفیقی محله عودلاجان (۱۲ خانه از مجموع ۲۰ خانه)، بیشتر ورودیها دارای پیشطاقی هلالی با سکو، طاقنما و به ندرت ستون هستند و در مواردی، پنجره هایی از آنها به سمت معبر باز می‌شود. سردر خانه ها معمولاً به شکل ساده یا هلالی و دارای کتیبه است. این خانه ها اکثراً هشتی و دالان، هشتی مجزا، دالان مجزا و یا راهرو دارند و هیچ بالاخانه ای در آنها دیده نمی‌شود.

در خانه های سبک تلفیقی محله چال میدان (۸ خانه از مجموع ۲۰ خانه)، بیشتر پیشطاقها، هلالی و دارای سکو و طاقنما، و سردرها، ساده یا چهارگوش کتیبه دار است. ورودیها معمولاً دارای بالاخانه، هشتی، دالان و گاه دالانی تک هستند. در خانه های تلفیقی محله سنگلج (۹ خانه از مجموع ۲۰ خانه)، پیشطاق بیشتر خانه ها، هلالی شکل و سکودار است و سردرها عمدتاً از نوع هلالی و گاه سنتوری به همراه کتیبه می‌باشد. در مواردی نیز عناصری چون طاقنما، ستون و پنجره در نمای خارجی مشاهده می‌شود. خانه ها دارای هشتی و دالان و گاه هشتی بدون دالان هستند.

خانه های تلفیقی محله بازار (۴ خانه از مجموع ۷ خانه)، اغلب پیشطاقی هلالی با دو سکو، طاقنما، ستونهای تزئینی یا بالاخانه دارند؛ گاهی اوقات نیز پنجره هایی از خانه به سوی معبر باز می‌شود. سردرها معمولاً هلالی شکل و کتیبه دار است و خانه ها دارای هشتی و دالان و در مواردی تنها دارای دالان می‌باشند.

خانه های تلفیقی محله دولت (۴ خانه از مجموع ۱۰ خانه)، در بیشتر موارد دارای پیشطاق هلالی، سکو، طاقنما و پنجره است. سردر خانه ها نیز شکلی بیضی، هلالی یا سنتوری دارد. خانه ها دارای هشتی و دالان، هشتی مجزا، دالان مجزا و یا راهرو هستند و هیچ بالاخانه ای در آنها مشاهده نمی‌شود.

در خانه های اروپایی محله عودلاجان (۲ خانه از مجموع ۲۰ خانه)، جز سردر هلالی گاه کتیبه دار، پنجره، در و راهروی ورودی، عنصر دیگری به چشم نمی‌خورد.

در خانه های اروپایی محله چال میدان (۳ خانه از مجموع ۲۰ خانه)، بیشتر ورودیها دارای پنجره، ستون و سردری ساده و کتیبه دار هستند. در خانه ها نیز معمولاً به راهروی ورودی و یا فضای اصلی خانه باز می‌شود.

خانه های اروپایی محله سنگلج (۸ خانه از مجموع ۲۰ خانه)، بدون سردر و یا دارای سردری ساده و گاه سنتوری شکل و کتیبه دار هستند و عناصری چون پنجره، ستون و در موارد معدودی طاقنما، در فضای آنها به چشم می‌خورد. بعد از درب ورودی این خانه ها اغلب راهرو قرار دارد.

خانه های اروپایی محله بازار (۱ خانه از مجموع ۷ خانه) دارای سردر سنتوری و کتیبه دار، ستون، پنجره رو به معبر، درب فلزی و راهرو می باشند.

خانه های اروپایی محله دولت (۶ خانه از مجموع ۱۰ خانه)، اغلب دارای سردر سنتوری یا چهارگوش و گاهی نیز بدون سردر هستند و در بعضی موارد، در طرفین یا بخش بالای ورودی، ستون یا پنجره هایی به کار می رود. ورود به خانه ها نیز معمولاً بدون گذشتن از راهرو و به صورتی مستقیم صورت می گیرد.

در مناطق شمالی تهران نیز خانه های سبک اروپایی (۳ خانه از مجموع ۳ خانه)، نه سردر و کتیبه دارند و نه طاقنما و ستون و پنجره و راهرو، بلکه تنها دارای در فلزی بزرگی هستند که مستقیماً ورود را به داخل حیاط یا باغ ممکن می سازد.

بدین ترتیب می توان گفت که هرچه از اوایل دوره قاجار به اواسط دوره و از خانه های سبک سنتی به سبک تلفیقی نزدیک می شویم، از تعداد و غنای فضاهای ورودی کاسته و به عناصر تزئینی آنها افزوده می گردد و هرچه از اواسط دوره قاجار به اواخر دوره و از خانه های سبک تلفیقی به سبک اروپایی نزدیک می شویم، نه تنها از تعداد و غنای عناصر، بلکه گاه از تزئینات ورودی نیز کاسته و معمولاً به عرض و ارتفاع ورودی، تعداد پنجره های رو به معبر و وسعت فضاهای داخلی افزوده می شود و طی این روند تدریجی - از اوایل دوره قاجار به اواخر آن و از محله های جنوبی به محله های شمالی - فضای ورودی خانه ها، ابتدا شکل و ظاهری کاملاً متفاوت یافته و در نهایت حذف می گردد. همچنین بر مبنای تقسیم بندی فضایی فوق باید گفت که بیشتر خانه های چال میدان از نوع سنتی است، زیرا این محله جزء مناطق فقیر نشین تهران بوده است؛ اغلب خانه های عودلاجان، سنگلج و بازار که محلات نیمه اعیان نشین شهر محسوب می شدند، از نوع تلفیقی، و اکثر خانه های محله دولت و تمامی خانه های مناطق شمالی تهران که متعلق به اعیان و اشراف بوده، به سبکی اروپایی است که بر این اساس نیز می توان سبک غالب در ساخت و ساز فضاهای ورودی خانه های قاجاری تهران را سبکی تلفیقی دانست.

در ادامه، ۸۰ خانه مورد بررسی در محلات گوناگون تهران، طی جداولی - با جزییات دقیق فضاهای ورودی - ذکر می گردد و پراکندگی آنها بر روی نقشه منطقه (سال ۱۳۸۸ ه.ش) مشخص می شود:

ردیف	نام بنا	موقعیت	وضعیت	قدمت	بانی	شماره ثبت	سابقه در منابع		عناصر و تزیینات داخلی
							۴۰۳	۴۰۴	
۱	خانه قوام الدوله	عودلاجان، محله سرچشمه، کوچه علیرضا جاویدی (میرزا محمود وزیر)	در اختیار میراث	۱۲۵۳	قوام الدوله	۲۰۲۴	×		دو حیاط، تالارنقاشی با مضامین اروپایی و ...
۲		عودلاجان، محله سرچشمه، کوچه علیرضا جاویدی، پلاک ۱۱۶	متروکه	قاجار		-		×	
۳	خانه نواب عزت الدوله	عودلاجان، محله سرچشمه، کوچه فیروزکوهی (محمدتقی خان)، پلاک ۹	مخروبه / مسکونی	۱۳۱۰		-		×	ایوان ستوندار، پنجره با طرح سنتوری و ...
۴		عودلاجان، محله سرچشمه، کوچه فیروزکوهی، پلاک ۲۳	مسکونی	قاجار		-		×	
۵		عودلاجان، محله سرچشمه، کوچه فیروزکوهی، پلاک ۱۹	مسکونی	قاجار		-		×	
۶		عودلاجان، محله سرچشمه، کوچه جاویدی، کوچه مدرس، پلاک ۱۴	مسکونی	قاجار		-		×	دو حیاط، بام شبیدار، ترده های صراحی و ...
۷	خانه حاجی مقوم دیوان	عودلاجان، محله سرچشمه، کوچه قاسمی، کوچه بیدل، پلاک ۴۹	مسکونی	۱۲۲۲	مقوم دیوان	-		×	بنایی ساده، حیاط، حوض با پاشویه
۸		عودلاجان، محله سرچشمه، کوچه قاسمی، کوچه شریفی متفرد	مسکونی	قاجار		-		×	بنایی دو طبقه با دو ایوان ستوندار و ...
۹	خانه میرزا عبدالرضاخان	عودلاجان، محله سرچشمه، کوچه آقاجلال (محکمه جلال خان)، پلاک ۹	متروکه	قاجار		-		×	بام شبیدار، راه پله، کافز دیواری طرح فرنگی
۱۰		عودلاجان، محله سرچشمه، کوچه نصراللهی (عزت الدوله)، پلاک ۶۸	مسکونی	قاجار		-		×	حیاط و پانجه، اتاقهایی با طاق تخت و بیضی
۱۱	خانه احسانی	عودلاجان، محله پامنار، کوچه بهاء الدوله، پلاک ۳۳	مسکونی	قاجار		-	×		حیاط و حوض، حوضخانه، ایوان ستوندار و ...
۱۲	خانه مؤتمن الاطباء	عودلاجان، محله پامنار، کوچه مؤتمن الاطباء، پلاک ۱۳	مسکونی	۱۳۰۰	مؤتمن الاطباء	۳۱۰۴	×		اندرونی، بیرونی، بام سنتوری، ایوان ستوندار
۱۳		عودلاجان، محله پامنار، کوچه شیرازی، کوچه اقاموسی (سرایدار باشی)	مسکونی	قاجار		-	×		بیرونی، حیاط، حوض و ...
۱۴		عودلاجان، محله پامنار، کوچه احمدی نیا (واحدالقهار - وزیر)، پلاک ۴	مسکونی	قاجار		-		×	
۱۵		عودلاجان، محله پامنار، کوچه رکنی (رکن الدوله)، پلاک ۴۱	متروکه	قاجار		-		×	
۱۶	خانه سادات اخوی	عودلاجان، محله سادات، کوچه سادات (سادات اخوی)	موجود نیست	قاجار		-	×		حیاط، حوض یا پاشویه و ...
۱۷		عودلاجان، محله مروی، کوچه مروی (آقا محمود)، پلاک ۳۷	مخروبه / مسکونی	قاجار		-		×	اندرونی، بیرونی، اتاقهای آذری، هدری و ...
۱۸	خانه شازده	عودلاجان، محله دروازه شمیران	موجود نیست	قاجار		-	×		اتاق قراول، بالاخانه، پنجره های سبک اروپا
۱۹		عودلاجان، محله کلیمی ها، بن بست پرورشگاه، پلاک ۲	مخروبه	قاجار		-		×	ایوان ستوندار، پنجره هایی با طرح سنتوری
۲۰	خانه جلال الدین تهرانی	عودلاجان، ضلع غربی خیابان ری، ترسیده به سه راه امین حضور	وقفی / مخروبه	قاجار		۴۵۶۸	×		شاه نشین با ارس، نارنجستان، ایوان ستوندار

ردیف	خصوصیات فضای ورودی	عناصر و تزئینات فضای ورودی										سبک ساخت	تصاویر				
		پیشطاق	سکومستون	طاقنما	پنجره	در	گلمیخ	کوبه	کلون	سردر	کتیبه			متن کتیبه	بالاخانه	هشتی	دالان
۱	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح مجاور، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	چوبی	×	×	×	×	×	×	-	-	-	۸۱-۷۸	تلفیقی
۲	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح مجاور، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	چوبی	-	-	-	-	-	-	-	×	×	۸۲	تلفیقی
۳	گشوده، متوسط، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و عقبتر از لبه معبر	هلالی	×	-	×	چوبی	-	×	-	هلالی	×	-	-	×	-	۸۳	تلفیقی
۴	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	×	-	-	چوبی	×	×	×	هلالی	-	-	-	×	×	۸۴	سنتی
۵	گشوده، کشیده، کوتاهتر از سطوح، در کنار و عقبتر از لبه معبر	جناغی	×	-	×	چوبی	×	×	×	جناغی	×	-	-	×	×	۸۵	سنتی
۶	گشوده، بلند، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	-	-	-	-	-	×	۸۶	اروپایی
۷	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	×	-	-	-	×	-	۸۸، ۸۷	سنتی
۸	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	-	-	×	فلزی	×	-	-	نعلی	-	-	-	×	×	۹۰، ۸۹	تلفیقی
۹	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	فلزی	×	-	-	هلالی	×	-	-	-	-	۹۱	اروپایی
۱۰	گشوده، متوسط، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	چوبی	×	-	-	سنتری	-	-	-	×	×	۹۴، ۹۳	تلفیقی
۱۱	گشوده، بلند، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	هلالی	-	-	-	-	×	۹۵، ۹۴	تلفیقی
۱۲	گشوده، بلند، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	ساده	-	-	-	-	×	۹۷، ۹۶	تلفیقی
۱۳	گشوده، بلند، پانز از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	×	×	×	چوبی	-	×	-	ساده	×	×	×	×	×	۹۸	تلفیقی
۱۴	گشوده، متوسط، کوتاهتر از سطوح، در کنار و عقبتر از لبه معبر	جناغی	×	-	×	چوبی	-	×	-	ساده	×	×	×	×	-	۹۹	سنتی
۱۵	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	سنتری	×	-	-	چوبی	-	-	-	هلالی	×	-	-	-	-	۱۰۰	تلفیقی
۱۶	-	جناغی	-	-	-	چوبی	-	-	-	ساده	×	×	×	-	-	-	سنتی
۱۷	گشوده، بلند، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و داخل فضای معبر	جناغی	×	-	-	چوبی	-	-	-	ساده	×	×	×	×	×	۱۰۱	سنتی
۱۸	-	-	-	-	-	چوبی	-	-	-	ساده	-	-	-	-	-	-	تلفیقی
۱۹	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	-	-	-	فلزی	×	-	-	ساده	-	-	-	×	-	۱۰۳، ۱۰۲	تلفیقی
۲۰	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	چوبی	-	-	-	هلالی	-	-	-	-	-	۱۰۷-۱۰۴	تلفیقی

ردیف	نام بنا	موقعیت	وضعیت	قدمت	بانی	شماره ثبت	سابقه در منابع		عناصر و تزیینات داخلی
							تاریخ	مکان	
۲۱	چال میدان، خیابان ری، کوچه مرادخانی، کوچه درویشها، بن بست پاس	مسکونی	قاجار	-	×	حیاط، اتاقهایی یک طبقه در اطراف	×		
۲۲	چال میدان، خیابان ری، کوچه کشمیری، کوچه قرگانی (قرقانیها) پلاک ۱	مسکونی	قاجار	-	×	حیاط، ایوان، کاشیکاری در لبه رخام و ...	×		
۲۳	چال میدان، خیابان ری، کوچه مرادخانی (وقایع نگار)، پلاک ۷۷	مسکونی	قاجار	-	×		×		
۲۴	چال میدان، خیابان ری، خیابان آل آقا (نایب السلطنه)، پلاک ۲۰۰	متروکه	قاجار	-	×		×		
۲۵	چال میدان، خ ۱۵ خرداد، کوچه اقامحمد (حاجی سیدمحمد - یخچال)	متروکه	۱۳۳۸	-	×		×		
۲۶	چال میدان، کوچه امامزاده یحیی، کوچه عرب زاده، پلاک ۲۵	مسکونی	قاجار	-	×		×		
۲۷	چال میدان، کوچه امامزاده یحیی، کوچه طالبی (صابونیه)، پلاک ۸	مسکونی	قاجار	-	×	حیاط، اتاقهایی یک طبقه	×		
۲۸	چال میدان، کوچه امامزاده یحیی، کوچه معصومی (کاشیها) بن بست دوم	اتبار / مسکونی	قاجار	-	×	حیاط، ایوان، کاشیکاری در لبه رخام و ...	×		
۲۹	چال میدان، خ آل آقا، کوچه کشمیری، کوچه عباس (حمام حاج موسی)	مسکونی	قاجار	-	×		×		
۳۰	چال میدان، کوچه عباس، کوچه برخوردار (فیلسوف الدوله)، پلاک ۱	مخروبه / متروکه	قاجار	-	×	اتاقهای نطق هلالی با دیوارهای آبی رنگ	×		
۳۱	چال میدان، کوچه برخوردار، کوچه رسولی (حاج میرزا حسن حکیم)	مخروبه / متروکه	قاجار	-	×		×		
۳۲	چال میدان، کوچه برخوردار، کوچه رسولی، پلاک ۱۸	مسکونی	قاجار	-	×		×		
۳۳	چال میدان، کوچه برخوردار، کوچه رسولی، پلاک ۸	متروکه	قاجار	-	×		×		
۳۴	چال میدان، خیابان مصطفی خمینی، کوچه فرهود (شاهسونها)، پلاک ۵	کارگاه / مسکونی	قاجار	-	×	اتاقهایی دور حیاط، نقوش گچبری در اتاقها	×		
۳۵	چال میدان، محله عربها، خ مصطفی خمینی، کوچه جنتی (گلآبگیرها)	متروکه	قاجار	-	×	اتاقهایی پوشیده از کاغذ دیواریهای اروپایی	×		
۳۶	چال میدان، خ صاحب جمع، خ بوربور، کوچه قنات بن بست اول، پلاک ۸	مسکونی	۱۳۲۶	-	×		×		
۳۷	چال میدان، خیابان مولوی، کوچه محمدیه (سوختون)، پلاک ۹	مخروبه	قاجار	-	×	کاذه فرنگی روی بام	×		
۳۸	چال میدان، خیابان مولوی، کوچه محمدیه (سوختون)، پلاک ۱۱	متروکه	قاجار	-	×		×		
۳۹	چال میدان، خ صاحب جمع، کوچه حمام دلخوش (شترداران) بن بست دوم	مسکونی	قاجار	-	×		×		
۴۰	چال میدان، محله شاه عبدالعظیم	موجود نیست	قاجار	-	×	در میان باغ دو طبقه، حوضخانه، ایوان ستوندار	×		

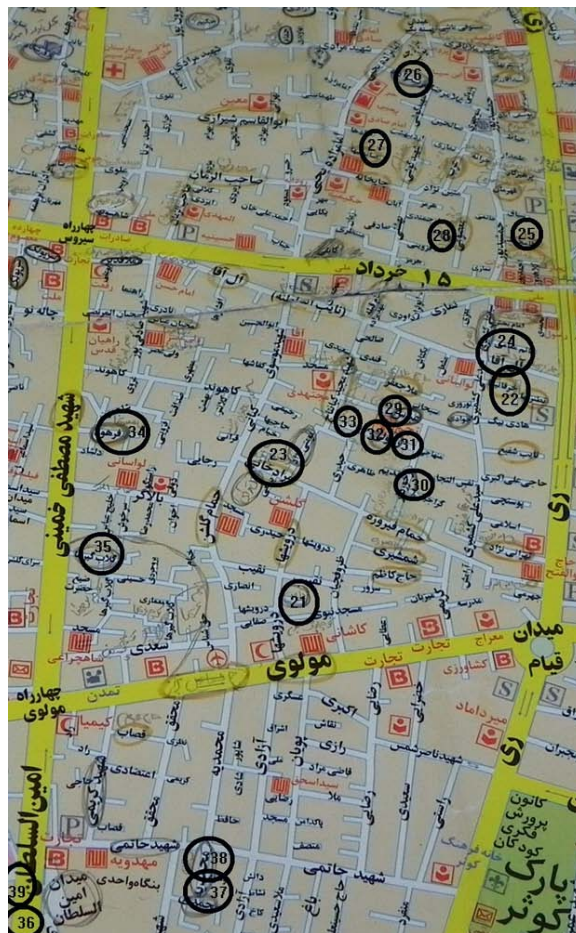
ردیف	خصوصیات فضای ورودی	عناصر و تزئینات فضای ورودی																	
		پیشطاق	سکو	ستون	طاقنما	پنجره	در	گلمیخ	کوبه	کلون	سردر	کتیبه	متن کتیبه	بالاخانه	هشتی	دالان	راهرو	سبک ساخت	تصاویر
۲۱	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در انتها و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	۴گوش	بسم الله الرحمن الرحيم	*					تلفیقی	۱۰۸
۲۲	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	*	-	-	-	فلزی	-	-	-	هلالی	-		-	*	-	-	سنتی	۱۰۹
۲۳	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در ابتدای هشتی و امتداد لبه معبر	هلالی	*	-	-	-	-	-	-	-	ساده	-		*	*	-	-	تلفیقی	۱۱۱، ۱۱۰
۲۴	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	*	-	-	-	چوبی	*	*		هلالی	-		-	-	-	-	سنتی	۱۱۲
۲۵	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	چوبی	-	-	-	ساده	و ان یکاد الذین کفروا ... ۱۳۳۸	*			-	-	تلفیقی	۱۱۴، ۱۱۳
۲۶	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	*	-	-	-	چوبی	-	-	-	هلالی	-		*	*	-	-	سنتی	۱۱۵
۲۷	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	ساده	بسم الله الرحمن الرحيم	*		*	*	-	تلفیقی	۱۱۶
۲۸	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	*	-	-	-	چوبی	-	-	-	هلالی	-		*	*	-	-	سنتی	۱۱۸، ۱۱۷
۲۹	گشوده، بلند، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	*	-	*	فلزی	*	-	-	ساده	-		-	-	*	-	اروپایی	۱۱۹
۳۰	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در ابتدای هشتی و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	چوبی	*	*		بیضی	-		*	*	-	-	سنتی	۱۲۰
۳۱	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	*	-	-	-	چوبی	*	*		هلالی	-		*	*	*	-	سنتی	۱۲۲، ۱۲۱
۳۲	گشوده، بلند، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	جناغی	-	-	-	*	چوبی	*	-	-	ساده	-	*					تلفیقی	۱۲۳
۳۳	گشوده، کشیده، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	-	-	*	-	چوبی	-	-	-	ساده	-		-	-	-		تلفیقی	۱۲۴
۳۴	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	*	فلزی	*	-	-	۴گوش	*		*	*	*	-	تلفیقی	۱۲۵
۳۵	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	*	-	*	فلزی	*	-	-	۴گوش	*	نصر من الله و فتح قریب		-	-	*	اروپایی	۱۲۶
۳۶	گشوده، بلند، هم ارتفاع با سطوح، در انتها و امتداد لبه معبر	هلالی	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	هلالی	*	بسم الله الرحمن الرحيم ۱۳۲۶		*	*	-	سنتی	۱۲۸، ۱۲۷
۳۷	گشوده، بلند، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	چوبی	-	-	-	هلالی	-		*	*	-	-	تلفیقی	۱۲۹
۳۸	گشوده، متوسط، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	-	-	-	-	چوبی	*	*	*	هلالی	*	انا مدینه العلم و علی یانها		*	*	-	سنتی	۱۳۱، ۱۳۰
۳۹	بیست، متوسط، کوتاهتر از سطوح، در ابتدای هشتی و امتداد لبه معبر	جناغی	-	-	-	-	چوبی	*	*	*	ساده	-		*	*	*	-	سنتی	۱۳۲
۴۰			*															اروپایی	

ردیف	نام بنا	موقعیت	وضعیت	قدمت	بانی	شماره ثبت	سابقه در منابع		عناصر و تزیینات داخلی
							تاریخ	مکان	
۴۱		سنگلج، خیابان خیام، کوچه میرا (مستوفی)، کوچه فصیح	متروکه	قاجار		-		×	
۴۲		سنگلج، خ خیام، کوچه کارکن اساسی، کوچه فتاحی (گذرقلی)، پلاک ۴۷	مسکونی	قاجار		-		×	
۴۳	خانه جلال آل احمد	سنگلج، محله پاچنار، خ خیام، کوچه کارکن اساسی (وزیرنظام)، پلاک ۴۳	مسکونی	اواخر قاجار	احمد آل احمد	۱۱۲۰۶	×		دو حیاط، دو حوض، اتاقهایی در اطراف حیاط
۴۴		سنگلج، محله پاچنار، خ خیام، کوچه محمود اکبری (آل احمد)، پلاک ۴۹	مسکونی	قاجار		-		×	اتاقهایی با روزنه‌های بیضی شکل گچبری شده
۴۵		سنگلج، خیابان خیام، کوچه شهید احدی (آب انبار معیر)	مخروبه	قاجار		-		×	نقوش آجرتراش به شکل سر ازدها
۴۶		سنگلج، خیابان خیام، کوچه احدی، کوچه بصیرالعلمی، پلاک ۱	متروکه	قاجار		-		×	حیاط، باغچه، ایوان ستوندار و ...
۴۷		سنگلج، خ خیام، کوچه احدی، بصیرالعلمی، کوچه جزایری، پلاک ۷	مخروبه	قاجار		-		×	بخاری گچبری شده با نقوش گیاهی و حیوانی
۴۸		سنگلج، خ خیام، کوچه احدی، کوچه قمری خان (جناب وزیرنظام)	مسکونی	قاجار		-	×		آجرتراشهای گیاهی و حیوانی و ...
۴۹		سنگلج، خ خیام، کوچه احدی، کوچه شجاعیان زنجانی، پلاک ۱۲	مسکونی	قاجار		-	×		
۵۰		سنگلج، خیابان خیام، بن بست کایکتی (حمام اردشیر میرزا)	مسکونی	۱۳۲۰		-	×		اندرونی و بیرونی، اتاقهایی دو طبقه و ...
۵۱		سنگلج، خ وحدت اسلامی، گذر دباغخانه، کوچه حامی (زینت الدوله)	مسکونی	قاجار		-		×	
۵۲	خانه پروفسور حسابی	سنگلج، میدان وحدت، بازارچه طرخانی، کوچه مغفوری، کوچه قهرمانی	مسکونی	اواخر قاجار	بوستان حسابی	۲۰۷۰	×		بام شیبدار، ایوان ستوندار، طرحهای سنتوری
۵۳		سنگلج، میدان وحدت، بازارچه طرخانی، کوچه دولت آبادی، کوچه سپهر	متروکه	قاجار		-		×	حیاط، بنای دو طبقه، بام شیبدار و ...
۵۴		سنگلج، خ وحدت اسلامی، خ اسدی منش (شیخ هادی)، پلاک ۸۷	متروکه	قاجار		-		×	پنجره‌هایی با طاق هلالی، جناغی و سنتوری
۵۵		سنگلج، خ وحدت اسلامی، خ ابوسعید، کوچه موحدی فرد، پلاک ۱۴	مسکونی	قاجار		-		×	
۵۶	خانه امیر بهادر	سنگلج، خیابان وحدت اسلامی، خیابان علی اکبر بشیری	انتجمن آثار ملی	۱۳۱۸		۴۴۱۱	×		پلکان بزرگ، توده‌های صراحی، ستون و ...
۵۷	خانه اعتصام خلوت	سنگلج، خیابان شیخ بهایی، کوچه بهادری، کوچه اعتصام، پلاک ۳	مسکونی	۱۳۲۱	اعتصام خلوت	-	×		بیرونی، ایوان ستوندار، گچبریهای تزیینی و ...
۵۸	خانه انیس الدوله	سنگلج، خیابان ولیعصر، روبروی ساختمان مهدیه تهران	تحدیه صنف قسلبان	قاجار		۱۰۴۰۲	×		دو ایوان ستوندار، گچبریهای فراوان و ...
۵۹	خانه فتح الله خان شیبانی	سنگلج، امیریه، خیابان ولیعصر، کوچه ژیان پناه (شیبانی)، پلاک ۳۵	مسکونی	قاجار		-		×	بیرونی، تالار گنبد دار، ایوان ستوندار و ...
۶۰		سنگلج، محله قنات آباد، خ مولوی، کوچه شاه حسینی (قنات آباد)	مسکونی	قاجار		-		×	

ردیف	خصوصیات فضای ورودی	عناصر و تزیینات فضای ورودی											تصاویر				
		پیشطاق	سکو	ستون	طاقنما	پنجره	در	گلمیخ	کوبه	کلون	سردر	کتیبه		متن کتیبه	بالاخانه	هشتی	دالان
۴۱	گشوده، متوسط، کوتاهتر از سطوح، در کنار و عقبتر از لبه معبر	هلالی	-	-	-	×	چوبی	-	-	-	×	هلالی	-	×	×	-	تلفیقی
۴۲	گشوده، متوسط، کوتاهتر از سطوح، در ابتدای هشتی و امتداد معبر	-	-	-	-	-	-	-	-	-	×	بسم الله الرحمن الرحيم	-	×	-	-	سنتی
۴۳	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و عقبتر از لبه معبر	بیضی	-	-	-	-	چوبی	×	×	×	نعلی	×	-	-	×	-	سنتی
۴۴	گشوده، متوسط، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	×	-	-	-	چوبی	×	×	×	سنتری	-	-	×	×	-	تلفیقی
۴۵	گشوده، متوسط، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	×	-	-	-	-	-	-	-	سنتری	-	-	-	-	-	تلفیقی
۴۶	گشوده، متوسط، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	چوبی	×	×	×	ساده	×	ماشاء الله نصر من الله و فتح قريب	-	-	-	تلفیقی
۴۷	گشوده، کشیده، هم ارتفاع با سطوح، در محل گردش معبر	هلالی	-	×	-	-	چوبی	-	-	-	هلالی	-	-	-	-	-	تلفیقی
۴۸	گشوده، متوسط، هم ارتفاع با سطوح، در ابتدای هشتی و امتداد معبر	هلالی	×	-	-	-	-	-	-	-	هلالی	-	-	×	-	-	تلفیقی
۴۹	گشوده، بلند، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	×	-	-	چوبی	×	-	-	ساده	×	فائه خير حافظا و هو ارحم الراحمين	-	-	×	اروپایی
۵۰	گشوده، کشیده، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	ساده	×	بسم الله الرحمن الرحيم ۱۳۲۰	-	×	×	سنتی
۵۱	بسته، متوسط، هم ارتفاع با سطوح، در ابتدای هشتی و امتداد معبر	هلالی	×	×	×	-	چوبی	-	-	-	×	×	بسم الله الرحمن الرحيم	-	×	×	تلفیقی
۵۲	فضای ورودی خانه کاملاً از بین رفته است.																اروپایی
۵۳	گشوده، متوسط، هم ارتفاع با سطوح، در انتها و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اروپایی
۵۴	گشوده، بلند، بلند تر از سطوح، در محل گردش و در امتداد معبر	-	-	×	-	-	فلزی	×	-	-	سنتری	-	-	-	-	-	اروپایی
۵۵	گشوده، بلند، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	فلزی	×	-	-	سنتری	-	-	-	-	×	اروپایی
۵۶	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	فلزی	-	×	-	ساده	×	قال الله تعالى ولاية على ابن ...	-	-	-	اروپایی
۵۷	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	×	-	-	-	چوبی	×	-	-	هلالی	×	نصر من الله و فتح قريب ۱۳۲۱	-	×	-	تلفیقی
۵۸	گشوده، متوسط، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اروپایی
۵۹	گشوده، بلند، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	جنگلی	-	-	-	-	-	تلفیقی
۶۰	گشوده، بلند، هم ارتفاع با سطوح، در محل گردش و در امتداد معبر	-	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	سنتری	×	-	-	-	-	اروپایی

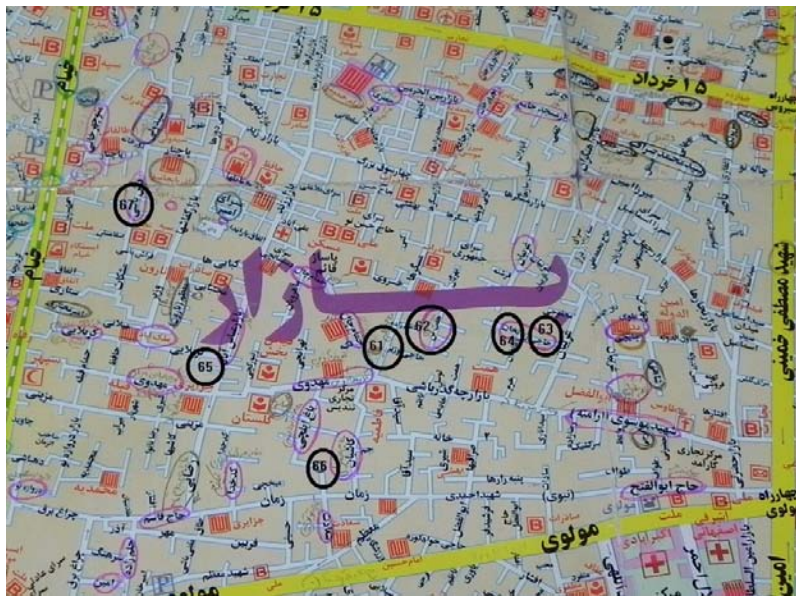
ردیف	نام بنا	موقعیت	وضعیت	قدمت	بانی	شماره ثبت	سابقه در منابع		عناصر و تزیینات داخلی
							تاریخ	مکان	
۶۱	خانه حاج صفرعلی	بازار، انتهای بازار مسگرها، پلاک ۹	منازه	۱۲۶۹		-		×	
۶۲		بازار، امتداد جنوبی بازار مسگرها، محله هفت تن، کوچه هفت تن، پلاک ۶	پاساژ	۱۳۲۴		۱۰۴۱۴	×		ستون، ارسی، گچبری، کاشیکاری، نقاشی و ...
۶۳		بازار، بازار مسگرها، کوچه غریبان، کوچه حاجی زمان خان، پلاک ۴۸	اتبار	قاجار		-	×		
۶۴		بازار، بازار مسگرها، کوچه غریبان، کوچه حاجی زمان خان، پلاک ۱۱	متروکه	قاجار		-	×		
۶۵		بازار، گذر عباس آباد، کوچه حسام لشکر، پلاک ۱۹	متروکه	قاجار		-	×		
۶۶		بازار، محله عباس آباد، گذر مهدوی (خدا آفرین)، کوچه باغ ایلچی	مخروبه/ متروکه	قاجار		-	×		
۶۷		بازار، محله ملک آباد، کوچه فراشباشی، پلاک ۶۳	شرکت	قاجار		-			
۶۸	خانه نصیرالدوله	دولت (ارگ)، خیابان صور اسرافیل، کوچه ناصرالدین میرزا، پلاک ۱۵	مخروبه/ مسکونی	۱۳۱۰		-	×		اندرونی، بیرونی، ستون، راه پله، بالکن و ...
۶۹	خانه مجدالملک سینکی	دولت، خیابان ایران، نرسیده به خیابان مجاهدین اسلام	مدرسه اندرزگو	قاجار		-	×		
۷۰		دولت، میدان بهارستان، کوچه نظامیه، پلاک ۲۷	مسکونی	۱۳۴۱		-	×		
۷۱		دولت، خیابان جمهوری، ابتدای خیابان ظهیرالاسلام	مسکونی	قاجار		-	×		
۷۲	خانه فخرالدوله	دولت، محله دروازه شمیران، خیابان مشکلی، کوچه پارک امین الدوله	مدرسه روشنگر	قاجار		۲۴۹۰	×		ستونهای گچی مقرنس، نرده های صراحی و ...
۷۳	خانه اتحادیه	دولت، خیابان لاله زار جنوبی، کوچه اتحادیه (امپور - لقمه)، پلاک ۱۴	مسکونی	۱۲۲۵	امین السلطان	۱۲۰۵۷	×		ستون، طرحهای سنتوری، مقرنسهای گچی
۷۴		دولت، خیابان لاله زار نو، کوچه پیرنیا، پلاک ۳	مخروبه/ متروکه	قاجار		-	×		حیاط، حوض، راه پله، ایوان ستوندار و ...
۷۵	خانه صادق هدایت	دولت، خیابان سعدی، خیابان تقوی، جنب بیمارستان امیراعلم	متروکه	اواخر قاجار	اعتضادالملک	۲۴۹۱	×		بام شیروانی، ایوان، شاه نشین و ...
۷۶		دولت، خیابان سعدی، خیابان نادری، کوچه میرجانی، پلاک ۱۰	کارگاه/ مسکونی	قاجار		-	×		ایوان ستوندار، پنجره های طرح سنتوری و ...
۷۷	خانه رضاخان	دولت، خیابان امام خمینی، کوچه نعمتی (سادات شریف)، پلاک ۶	مسکونی	اواخر قاجار	رضاخان	۱۱۲۰۱	×		ایوان ستوندار، آجرچینهای حصیری و ...
۷۸	خانه زین العابدین رهنما	نیاوران، خیابان با هنر، قبل از میدان یاسر، بن بست آهنگ	مسکونی	قاجار		۹۲۸۱	×		باغ، استخر، بنایی دو طبقه با بام شیبدار و ...
۷۹	خانه حسین خداداد	زعفرانیه، خیابان ولیعصر، خیابان فلاحی، نبش خیابان برزین بغدادی	موزه تماشاگاه زمان	قاجار	ناصرالدین شاه	۱۰۸۶۸	×		باغ، استخر، بنایی دو طبقه با تزیینات فراوان
۸۰	خانه کیانیان	قلهک، خیابان شریعتی، خیابان یخچال، پلاک ۱۱	متروکه	قاجار		۱۲۲۸۰	×		باغ، ساختمانی دو طبقه با بام شیبدار و ...

ردیف	خصوصیات فضای ورودی	عناصر و تزیینات فضای ورودی																
		پیشطاق	سکو	ستون	طاقنما	پنجره	در	گلمیخ	کوبه	کلون	سردر	کتیبه	متن کتیبه	بالاخانه	هشتی	دالان	راهرو	سبک ساخت
۶۱	گشوده، بلند، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	×	بسم الله الرحمن الرحيم	-	-	×	-	سنثی	۱۶۶،۱۶۵
۶۲	گشوده، متوسط، بلندتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	×	-	×	فلزی	-	-	ستوری	×	جهان آباد ۱۳۲۴	-	-	-	×	اروپایی	۱۶۹-۱۶۷
۶۳	گشوده، بلند، بلندتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	×	×	-	-	فلزی	-	-	ساده	×	ولایت علی بن ابیطالب ...	-	×	×	-	تلفیقی	۱۷۰
۶۴	گشوده، متوسط، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	×	-	-	فلزی	-	-	بیضی	×	-	-	-	×	-	تلفیقی	۱۷۱
۶۵	گشوده، بلند، بلندتر از سطوح، در کنار و در داخل فضای معبر	هلالی	-	×	-	-	فلزی	-	-	هلالی	-	-	×	-	-	-	تلفیقی	۱۷۲
۶۶	گشوده، کشیده، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	جنگلی	×	×	-	-	فلزی	-	-	هلالی	-	-	-	×	×	-	تلفیقی	۱۷۳
۶۷	گشوده، متوسط، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	×	×	-	-	چوبی	×	×	هلالی	×	-	×	×	×	-	تلفیقی	۱۷۵،۱۷۴
۶۸	گشوده، بلند، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	×	-	-	-	چوبی	×	×	بیضی	×	انا فتحنا لک فتحاً مبیناً ۱۳۱۰	-	×	×	-	تلفیقی	۱۹۱
۶۹	گشوده، کشیده، بلندتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اروپایی	۱۷۷،۱۷۶
۷۰	گشوده، بلند، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	×	-	-	چوبی	-	-	کوش	×	۱۲۴۱	-	-	-	-	اروپایی	۱۷۸
۷۱	گشوده، کشیده، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	×	-	-	-	فلزی	-	×	ستوری	-	-	-	-	×	-	تلفیقی	۱۷۹
۷۲	گشوده، کشیده، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اروپایی	۱۸۰
۷۳	گشوده، بلند، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و عقیر از لبه معبر	-	-	×	-	-	فلزی	-	-	ستوری	×	سلام قولاً من ربّ الرحيم ۱۲۲۵	-	-	-	-	اروپایی	۱۸۲،۱۸۱
۷۴	گشوده، متوسط، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اروپایی	۱۸۳
۷۵	گشوده، کشیده، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	چوبی	×	-	-	-	-	-	×	-	×	تلفیقی	۱۸۵،۱۸۴
۷۶	گشوده، کشیده، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	فلزی	×	-	-	-	-	-	-	-	-	اروپایی	۱۸۷،۱۸۶
۷۷	گشوده، کشیده، کوتاهتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	هلالی	×	-	-	-	فلزی	-	-	هلالی	-	-	-	-	-	-	تلفیقی	۱۹۰-۱۸۸
۷۸	گشوده، کشیده، هم ارتفاع با سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	فلزی	×	-	-	-	-	-	-	-	-	اروپایی	۱۹۲
۷۹	گشوده، کشیده، بلندتر از سطوح، در محل گردش و عقیر از معبر	-	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اروپایی	۱۹۴،۱۹۳
۸۰	گشوده، کشیده، بلندتر از سطوح، در کنار و امتداد لبه معبر	-	-	-	-	-	فلزی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	اروپایی	۱۹۷-۱۹۵

د د ۵ @ @ . æ ۳ } | ۳ ^ ۸ ۷ {

این شیوه بررسی محله به محله خانه ها در بافت تاریخی تهران و مشخص کردن پراکنش آنها بر روی نقشه منطقه، نشان دهنده وجود شماری از خانه های قاجاری است که گرچه تا کنون، ماهیت فضایی خود را تا حدی حفظ نموده اند، اما هویت معماری آنها - به سبب عدم حفاظت و یا کاربری نامناسب - هر روزه در معرض نابودی قرار دارد. همچنین با توجه به مساحت وسیعی که اغلب این خانه ها اشغال کرده اند، مسئله فرسایش محیطی و عدم استفاده کاربردی از چنین وسعت ارضی ای، یکی دیگر از آسیبهای وارد آمده به بدنه معماری شهر تهران است.

در بررسیهای میدانی انجام گرفته پیرامون معماری خانه ها، جدا از مسئله معماری داخلی و برونی، بحث ساکنان خانه و نحوه نگرش آنها به بنای خاصی که در آن سکونت دارند نیز - البته خارج از موضوع اصلی پایان نامه - برای نگارنده مطرح بود که بر این اساس می توان کاربرد خانه های قاجاری شهر را بر ۵ گونه دسته بندی نمود:

(۱) خانه هایی که - گاه با اندکی تغییر و گاه با تغییراتی شگرف - به شکل مراکز فرهنگی، آموزشی و یا صنعتی به چشم می خورد و تعداد آنها نیز محدود می باشد.

(۲) خانه های مسکونی که ساکنان آنها - صاحبخانه و اغلب مستأجر - یا افرادی مطلع هستند و یا اکثراً افرادی که با ناآگاهی خود، عاملی مؤثر بر تخریب این خانه ها به شمار می روند، چرا که به اراده خود، در ساختمان دوره قاجاری، تغییراتی نوین ایجاد کرده و آسیبی جدی به آن می رسانند.

(۳) خانه های مسکونی که به عنوان مرکز توزیع مواد مخدر یا مراکز فساد مورد استفاده قرار می گیرد.

(۴) خانه های مخروبه که محل تجمع اوباش و معتادین محل می باشد.

و (۵) خانه های متروکه که تعداد بیشماری از خانه ها را به خود اختصاص می دهد.

بدین ترتیب، بر مبنای کاربری غیر اصولی خانه ها یا عدم کاربری آنها از یک سو و نیاز اهالی هر محله به امکانات عمومی از سوی دیگر، می توان طرحی را پی ریزی نمود که به موجب آن، به حفاظت و مرمت این گونه بناها و تغییر کاربری آنها پرداخته شود و از چنین فضاهایی در جهت رفاه حال ساکنان محله های فوق استفاده گردد؛ و یا اینکه در طرح مرمت و بازسازی بافت آسیب دیده شهر، معماری این خانه ها - با توجه به سبکها و شاخصه های فضایی - احیاء گشته و ماهیت مسکونی خود را بازیابد.

